

(απόσπασμα από το βιβλίο του Pierre Rosanvallon *Το κράτος στη Γαλλία από το 1789 ως τις μέρες μας*)

Το υγιεινιστικό κράτος

Η δημόσια υγιεινή

«Η δημόσια υγιεινή, η οποία είναι η τέχνη της διατήρησης της υγείας των ανθρώπων που έχουν ενωθεί ως κοινωνία, καλείται να λάβει μια μεγάλη ανάπτυξη και να προμηθεύσει πολυάριθμες εφαρμογές για την τελειοποίηση των θεσμών μας». Αυτή η φιλοδοξία, η οποία δηλώθηκε το 1829 σε ένα φυλλάδιο των *Χρονικών δημόσιας υγιεινής και νόμιμης ιατρικής*, θα διαμορφώσει από τις αρχές του 19ου αιώνα και μετά ένα εκπληκτικό διάλυσμα μετασχηματισμού των σχέσεων μεταξύ κράτους και κοινωνίας.

Οι πρόοδοι της ιατρικής τροποποιούν εντελώς εκείνη την εποχή τον τρόπο, με τον οποίο κατανοούμε τις ασθένειες, και ειδικά αυτές που αναπτύσσονται με τη μορφή επιδημιών. Η θεωρία περί μόλυνσης προτείνει στην πραγματικότητα ένα διπλό πλαίσιο δράσης στον αγώνα εναντίον της μάστιγας: αγώνας καταρχήν εναντίον αιτίων που έρχονται απ'έξω. Συνίσταται για παράδειγμα η καθαριότητα των σπιτιών, η ανανέωση του αέρα, η απολύμανση των υδάτων για να καταπολεμηθούν τα δεινά που προκαλεί ο εξανθηματικός πυρετός. Στη συνέχεια, ανάπτυξη τεχνικών απομόνωσης για να αποφευχθεί η διάδοση των επιδημιών. Ιατρικά μέτρα αντιεπιδημικής αστυνομίας τίθενται έτσι σε εφαρμογή για να καταπολεμηθούν οι κίνδυνοι επέκτασης της χολέρας: οργάνωση υγειονομικών αποκλεισμών, διάδοση λαϊκών ιατρικών οδηγιών, κ.α. Από το 1802 και μετά, με αυτή την οπτική, το αρχηγείο της αστυνομίας συγκροτεί το *Συμβούλιο υγιεινής του Σηκουάνα* και ο νόμος της 16^{ης} Σεπτεμβρίου 1807, ο λεγόμενος «νόμος αποξήρανσης των ελών», θέτει, με τρόπο ακόμα συγκερατημένο, τις πρώτες βάσεις ενός κώδικα δημόσιας υγιεινής. Η επιδημία χολέρας το 1832 θα ενισχύσει αυτές τις ανησυχίες. Ένα υπόμνημα της 13^{ης} Απριλίου 1835 επικοινωνεί στους νομάρχες τις παρατηρήσεις, οι οποίες εκτέθηκαν στην κυβέρνηση από την Ακαδημία ιατρικής με στόχο τη διευκρίνιση πάνω στα μέσα που πρέπει να υιοθετηθούν για να εμποδιστεί η διάδοση των επιδημιών και να περιοριστούν οι συνέπειες τους. Οι νομάρχες καλούνται να εξετάσουν τις περιφέρειες τους και να προσπαθήσουν να διορθώσουν όλες τις αιτίες έλλειψης υγιεινής που ενισχύουν την διάδοση των ασθενειών: υποβάθμιση της ποιότητας του αέρα, ανθυγιεινές κατοικίες, χαλασμένα τρόφιμα, υπερβολική εργασία, ακόμα κι άγνοια. Δημιουργούνται σταδιακά θεσμοί και κανονισμοί. Επιτροπές συμβουλευτικής της υγείας και δημόσιας υγιεινής εγκαθιδρύονται, για παράδειγμα, τον Δεκέμβριο του 1848 στις περιφέρειες. Η επιδημία χολέρας το 1849, ακόμα πιο θανατηφόρα από αυτή του 1832, προκαλεί το 1850 την ψήφιση του νόμου για τις ανθυγιεινές κατοικίες, που προσδιορίζει τους πρώτους σύγχρονους κανόνες δημόσιας υγιεινής. Η υγιεινιστική ανησυχία οδηγεί το κράτος να αναθεωρήσει το πεδίο δράσης του, να διεισδύσει σε χώρους που κατά τα συνήθη δεν σχεδίαζε να παρέμβει. Σε σχέση με αυτό, ένας μάρτυρας από την περίοδο αυτή, ο Martin Nadaud, φτάνει μέχρι το σημείο να γράψει: «Πιστεύω ότι εμφάνιση της χολέρας στην παλιά Ευρώπη μας, αντί να είναι δεινό, υπήρξε αντίθετα μεγάλο όφελος: χωρίς χολέρα, στη Γαλλία όπως και στο Λονδίνο, αμφιβάλλω αν οι δημόσιες αρχές είχαν ποτέ ονειρευτεί να φέρουν τις αξίνες μέσα στις λαϊκές συνοικίες».

Το ζήτημα της δημόσιας υγιεινής μετασχηματίζει τις ίδιες τις έννοιες του ιδιωτικού και του δημόσιου. Οδηγεί στη συγκρότηση μιας οπτικής γωνίας, αυτής του υγιεινιστή γιατρού, για τον οποίο όλα τα στοιχεία της ανθρώπινης ζωής και του περιβάλλοντος της έχουν μια δυναμικά δημόσια διάσταση. Η μάτια ενός κράτους συντηρητή και θεσμοθέτη της κοινωνικής τάξης βρίσκει έτσι ένα νέο πεδίο άσκησης με στόχο την υπεράσπιση της δημόσιας υγείας. Εντούτοις, παραμένει σε μεγάλο βαθμό εντός του αρκετά παραδοσιακού πλαισίου των δραστηριοτήτων της αστυνομίας. Είναι η επανάσταση του Παστέρ που θα επιτρέψει την πλήρη ανάπτυξη της υγιεινιστικής προσέγγισης.

Η παστεριανή επανάσταση

Το πέρασμα από τη θεωρία της μόλυνσης στην βακτηριολογική ιατρική δεν αποτελεί απλά μια επιστημονική επανάσταση. Η ανακάλυψη του ρόλου των μικρόβιων και των ιών συνεπάγεται στην πραγματικότητα την ανατροπή των αναπαραστάσεων του κοινωνικού δεσμού. Αποκαλύπτοντας τη διαδικασία της μικροβιακής δράσης, ο Παστέρ προσδίδει ένα νέο θεμέλιο στην αντίληψη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Δείχνει ότι τα άτομα δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά ως απομονωμένες μονάδες και ότι αόρατοι δεσμοί – αυτοί του μικροβίου – τους ενώνουν εν αγνοία τους. Η παστεριανή ιατρική συνεπάγεται έτσι μια νέα αντίληψη της κοινωνικής σχέσης· διδάσκει ότι μια βαθιά αλληλεξάρτηση υπάρχει μεταξύ όλων των όντων, πέρα από την φαινομενική αποσυνδεσή τους. Διαγράφει με την ίδια κίνηση την διάκριση που υφίστατο ακόμα μεταξύ ιατρικού και κοινωνικού: όλα τα προβλήματα υγιεινής μετατρέπονται σε προβλήματα άμεσα κοινωνικά, και όλα τα κοινωνικά προβλήματα παραπέμπουν κατά συνέπεια σε μια υγιεινιστική διάσταση· ομοίως, το σύνορο μεταξύ ηθικής και κοινωνιολογίας θολώνει εντός της ίδιας κίνησης. Η λειτουργία της συγκρότησης του κοινωνικού από το κράτος βρίσκεται εντελώς επαναπροσδιορισμένη εντός αυτού του νέου πλαισίου.

Με τον Παστέρ, κάθε ασθένεια αποκτά μια κοινωνική διάσταση· ο αγώνας εναντίον της προϋποθέτει, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, την ανασύνθεση του κοινωνικού. Το βλέπουμε καθαρά παίρνοντας το παράδειγμα της φυματίωσης. Είναι γύρω από τον αγώνα εναντίον αυτής της μαστίγας που θα τεθεί σε εφαρμογή, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και μετά, ένα σύνολο θεσμών και πρακτικών, το οποίο θα διαμορφώσει το διάνυσμα μιας νέας επέκτασης των ανησυχιών του κράτους. Η έννοια της πρόληψης, που βρίσκεται στην καρδιά της παστεριανής προβληματικής, δημιουργεί στην πραγματικότητα μια διαδικασία δράσης εντελώς διαφορετικής από αυτή της παραδοσιακής ιατρικής αστυνομίας. Η αφετηρία της ιατρικής αστυνομίας, χαρακτηριστικής του αγώνα εναντίον της χολέρας στα μέσα του 19ου αιώνα, εμπίπτει σε μια παραδοσιακή αντίληψη της προστασίας: διαχωρίζει, εγκιβωτίζει, απομονώνει τα μολυσμένα άτομα την ίδια στιγμή που βάζει στον εαυτό της τον στόχο της εξυγίανσης ενός χώρου. Το πρόγραμμα της είναι με αυτή την έννοια σχετικά περιορισμένο, ακόμα κι αν έτσι σημειώνεται ήδη μια ισχυρή επέκταση των παλιότερων αντιλήψεων των δραστηριοτήτων της αστυνομίας. Το παστεριανό πρόγραμμα είναι αντίθετα απεριόριστο στην ουσία του: κάνει αντικείμενο του όλη τη ζωή του ατόμου, από πριν την γέννηση μέχρι τον τάφο, και προτείνει την παρέμβαση σε όλα τα πεδία. Συγχωνευόμενο με τον στόχο της παραγωγής του έθνους από το κράτος, έχει στην πραγματικότητα ως έσχατο στόχο, σύμφωνα με μια έκφραση του Léon Bourgeois, την εγκαθίδρυση «μιας δημοκρατίας υγιών ατόμων που σκέφτονται σωστά και θέλουν το καλό».

Οι δημογραφικές ανησυχίες, που εκφράζονται ήδη μετά τον πόλεμο του 1870 και οπωσδήποτε μετά από αυτόν του 1914–1918, το μόνο που κάνουν είναι να αυξάνουν τη σημασία που αποδίδεται στις πολιτικές πρόληψης. Η «εθνική υγεία» γίνεται αντιληπτή ως αποφασιστικός παράγοντας της πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας. Η επείγουσα ανάγκη μιας «αναγέννησης», η έκφραση βρίσκεται εκείνη την εποχή κάτω από όλες τις πένες, επιβεβαιώνεται παντού. Ανακαλύπτεται, μετά τη νίκη του 1918, ότι το έθνος πρέπει να παραμείνει σε κινητοποίηση για να αγωνιστεί εναντίον των αληθινών «εσωτερικών εχθρών» που είναι η μείωση του πληθυσμού, ο αλκοολισμός, η φυματίωση ή η σύφιλη. Το κράτος δεν είναι μόνο του σε αυτή τη μάχη. Στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού, οι μαθητές του Παστέρ ίδρυσαν ένα σύνολο ενώσεων προορισμένων να διαδώσουν το νέο υγιεινιστικό εγχείρημα: την *Εθνική επιτροπή άμυνας εναντίον της φυματίωσης* (που δημιουργήθηκε από τον Léon Bourgeois), τη *Γαλλική εταιρεία ηθικής και υγιεινής προφύλαξης*, τη *Συμμαχία κοινωνικής υγιεινής* (1905, με πρόεδρο επίσης τον Léon Bourgeois), τη *Γαλλική ένωση κλιματοθεραπείας και αστικής υγιεινής* (1904), την *Εθνική συμμαχία για την αύξηση του γαλλικού πληθυσμού* (ιδρύθηκε το 1902 από τον Bertillon και τον Émile Cheysson, τον βιομήχανο που προωθούσε την κοινωνική κατοικία και τους εργατικούς κήπους). Η υγιεινή έχει επομένως τα περιοδικά της, τις εφημερίδες της, τα συνέδρια της, τις επιτροπές της. Επένδυσε την κοινωνία, οι θεματικές και η γλώσσα της διαδόθηκαν παντού. Ο μεγάλος νόμος της 15^{ης} Φεβρουαρίου 1902 σχετικά με την προστασία της δημόσιας υγείας, ο οποίος αντικατέστησε τις παλιές διατάξεις του 1850, αποτελεί έργο αυτών των κύκλων που επένδυσαν το κράτος. Η δημιουργία το υπουργείου υγείας το 1920 κατοχυρώνει, εγγράφοντας στις ίδιες τις δομές του κράτους, την οριστική ενσωμάτωση της παστεριανής προσέγγισης.

Το υγιεινιστικό κράτος

Η βούληση για πρόληψη του κοινωνικού κακού – του οποίου σύμβολο παραμένει για μεγάλο διάστημα η φυματίωση – πραγματοποιείται με τη συγχώνευση της ιδέας της διακυβέρνησης με αυτή της τεχνικής εξουσίας, της οποίας ο Cabanis είχε δείξει τον δρόμο έναν αιώνα νωρίτερα. Οι υγιεινιστές γίνονται οι άνθρωποι της κυβέρνησης· η δράση τους τόσο επιμηκύνει όσο και εκπληρώνει το μεγάλο έργο της συγκρότησης του κοινωνικού, στο οποίο το κράτος έχει προσηλωθεί ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Σε αυτούς οι φιγούρες του ειδικού και του υπαλλήλου υπερτίθενται η μια στην άλλη, και ο τεχνικός, σύμφωνα με μια έκφραση που χρησιμοποιήθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα από τον Maxime Leroy, γίνεται αντιληπτός ως «πολιτικός εντός της κοινωνικής τάξης». Οι υγιεινιστές της δεκαετίας το 1910 προεικονίζουν τους τεχνοκράτες της δεκαετίας το 1950. Και οι μεν και οι δε κατανοούν την δράση τους εκκινώντας από ένα βλέμμα του κράτους που υπερβαίνει τις συνήθεις διαιρέσεις. Η παρέμβαση του κράτους υπακούει κατ' αυτούς σε αρχές – τη δημόσια υγεία ή τη βιομηχανική ορθολογικότητα – που σβήνουν τις παραδοσιακές διακρίσεις μεταξύ της *ατζέντας* και της *μη ατζέντας* της διοίκησης. Η επάνοδος του υγιεινιστικού κράτους, όπως και του κείνσιανού κράτους 50 χρόνια αργότερα, τροποποιεί τους όρους της αντιπαράθεσης μεταξύ φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού. Το κράτος δεν έχει να κάνει «με τη θεραπευτική, αλλά με την κοινωνική υγιεινή» σημειώνει ο Jules Ferry το 1884 για να υπερασπιστεί την ρεπουμπλικάνικη φιλοσοφία περί παρέμβασης του κράτους. Ένας φιλελεύθερος οικονομολόγος όπως ο Paul Leroy-Beaulieu μπορεί να γράφει την ίδια εποχή, χωρίς να βλέπει σε αυτό το παραμικρό πρόβλημα, ότι όσον αφορά τον αγώνα ενάντια στις μεταδοτικές ασθένειες «ο κατασταλτικός μηχανισμός έχει πυγμή». Οι υγιεινιστές θα

στηριχθούν εξάλλου σε αυτή την επέκταση της ιδέας του γενικού συμφέροντος – ορισμένοι απ' αυτούς υπογραμμίζουν ότι στο ρητό *salus populi suprema lex, salus* σημαίνει καταρχήν υγεία – για να επιτεθούν κατά κανόνα ενάντια στην υπερβολικά μεγάλη αποκέντρωση των υγειονομικών και κοινωνικών πολιτικών· η εφαρμογή των οποίων, με νόμους από το 1850 μέχρι το 1902 περνώντας από το δημοτικό νόμο του 1884, είχε ανατεθεί επί της ουσίας στους δήμους και τις νομαρχίες. Θα έπρεπε να περιμένουν τον Vichy και τη θέσπιση του Κώδικα δημόσιας υγείας για να πετύχουν οριστικά το στόχο τους. Στην πραγματικότητα δεν είναι πάρα με αφετηρία αυτή την περίοδο που η κοινωνική ιατρική θεσμοθετείται στ' αλήθεια ως κεντρική δημόσια υπηρεσία. Το υπουργείο υγείας δημιουργείται το 1920 μην έχοντας για 20 χρόνια παρά μόνο μία κεντρική διοίκηση χωρίς εξωτερικές υπηρεσίες, ένα σώμα χωρίς στρατό (οι επικεφαλής των περιφερειακών κοινωνικοϊατρικών υπηρεσιών, που διορίζονταν από τον νομάρχη στην πράξη διέφευγαν πραγματικά από την εξουσία του υπουργού). Το σχέδιο Debré, κατά την Απελευθέρωση, θα σχηματοποιήσει αυτή την εθνική ανάληψη ευθύνης των κοινωνικών και υγειονομικών προβλημάτων.

Θεμελιωμένη σε μια ευρεία οπτική των προβλημάτων υγείας και κοινωνικής πρόληψης, η υγεινιστική προοπτική ξεπέρασε κατά πολύ το ίδιο το πλαίσιο της ελεύθερης κλινικής, θεσμού παρόλαυτά συμβολικού του εγχειρήματος της. Μετατρέποντας την πόλη – κατεχοχήν χώρο αλληλεπίδρασης των ατόμων μεταξύ τους και με το περιβάλλον – σε πραγματικό αντικείμενο της δράσης του, σε εργαστήριο του εγχειρήματος του για ανασύνθεσή του κοινωνικού, ο υγεινιστής επιβεβαιώνει την κλίση του για σφαιρική παρέμβαση. Ένας απ' αυτούς, ο Henri Sellier, δήμαρχος της Suresnes που θα είναι επίσης υπουργός Δημόσιας υγείας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, θα μετατρέψει το προάστιο του σε πιλοτική πόλη, εντός οποίας όλα αντιμετωπίστηκαν από την οπτική αυτού που συγκροτεί, σύμφωνα με την ορολογία ενός εκ των συνεργατών του, τη «βιολογία μιας πόλης»: σχολεία, ελεύθερες κλινικές, κήποι, εργατικές κατοικίες, κλειστές και ανοιχτές αγορές, νεκροταφεία, μέσα μεταφοράς, κυκλοφορία των υδάτων. Οφείλουμε σε αυτούς τους «απόστολους του κοινωνικού», για να χρησιμοποιήσουμε μια χαρούμενη διατύπωση των Murard και Zylberman, την ανάπτυξη των φτηνών κατοικιών (των HBM, προγόνων των HLM, οι οποίες είχαν προβλεφθεί αρχικά ήδη από το 1884 με το νόμο Siegfried), τις εμπειρίες των προαστίων-κήπων· εν συντομία, όλων αυτών που μπορούσαν στα μάτια τους να πραγματοποιούν το ιδανικό της αντιφυματικής πόλης. Κάτω από τη δική τους επιρροή επίσης αναπτύχθηκαν οι πρώτες μορφές κοινωνικής εργασίας και μαζικής ιατρικής. Γύρω από αυτές τίθεται σε εφαρμογή ένας θεσμικός μηχανισμός, ο οποίος θα γίνει σταδιακά αντίστοιχος με αυτόν που κατά τον 19^ο αιώνα είχε οικοδομηθεί για τα σχολικά ζητήματα. Οι κοινωνικοί βοηθοί και οι γιατροί της ελεύθερης κλινικής διευρύνουν έτσι τον κύκλο των βοηθών του κράτους συγκροτητή του κοινωνικού, των οποίων κεντρική ταξιαρχία είχαν αποτελέσει τον 19ο αιώνα οι διευθυντές σχολείου.

Το υγεινιστικό κράτος αναπτύχθηκε στο πεδίο αυτού που συμφωνήθηκε συμβατικά να αποκαλείται το «κοινωνικό». Εντούτοις, δεν έχει σχεδόν κανένα κοινό σημείο με το κράτος-πρόνοιας. Αν και ομοίως διαχειρίζεται ζητήματα υγείας, το τελευταίο παραπέμπει στην πραγματικότητα σε μια εντελώς διαφορετική τροπικότητα των σχέσεων κράτους και κοινωνίας. Το κράτος πρόνοιας θεμελιώνεται πάνω στον καθορισμό κανόνων δικαίου και νορμών αναδιανομής που προσδιορίζουν τα καθήκοντα της κοινωνίας προς κάθε άτομο και τις μορφές της αλληλεγγύης. Παραπέμπει σε ένα κράτος δικαίου και στο άτομο ως υποκείμενο. Το υγεινιστικό κράτος έχει, αντίθετα, ως αντικείμενο την κοινωνία θεωρημένη

ως όλο: προτείνει τον εαυτό του ως τελικότητα της παραγωγής του κοινωνικού και όχι της προστασίας του ατόμου. Αντίθετα με το κράτος πρόνοιας, η ιστορία του δεν συνδέεται με την πρόοδο του δικαίου και τη δημοκρατική ιδέα εντός του σύγχρονου κόσμου, δεν παραπέμπει πάρα στην τυπικότητα και την λειτουργικότητα του κράτους εντός του καθήκοντος της συγκρότησης του κοινωνικού.

Το ιδιωτικό και το δημόσιο

Οι συνθήκες, εντός των οποίων ο παστερισμός προκάλεσε την ανάληψη νέων καθηκόντων από το κράτος, δείχνουν ότι αυτοί οι μετασχηματισμοί είναι στενά αρθρωμένοι με τις διανοητικές ρήξεις όσον αφορά την αντίληψη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Θα μπορούσαμε, από αυτή την οπτική γωνία, να γράψουμε μια ιστορία του κράτους συνδεδεμένη με τον μετασχηματισμό των κατηγοριών του ιδιωτικού και δημόσιου. Η ιστορία της μεγέθυνσης του κράτους, στην πραγματικότητα, δεν είναι τόσο η ιστορία της επέκτασης της σφαίρας του δημοσίου σε βάρος της σφαίρας του ιδιωτικού – έχοντας υποθέσει ότι αυτοί οι δύο «χώροι» είναι καθαρά και αμετάβλητα οριοθετημένοι – όσο αυτή του μετασχηματισμού των εννοιών του ιδιωτικού και του δημόσιου, στον οποίο το κράτος προσαρμόζεται. Η διάκριση δεν έχει κανένα νόημα στον Μεσαίωνα, όπου το δημόσιο και το ιδιωτικό συμπεριλαμβάνουν πλήρως το ένα το άλλο. Η διάκριση σχηματίζεται με την έλευση της ίδιας της νεωτερικότητας, η οποία τη συγκροτεί αναγνωρίζοντας την αυτονομία του ατόμου την ίδια στιγμή που το κράτος εγείρεται ως διαχωρισμένη κοινωνική μορφή. Αν και η κατάκτηση των δικαιωμάτων του ατόμου αποτελεί το μεγάλο ζήτημα μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα, ο αυστηρός διαχωρισμός ιδιωτικού και δημόσιου – πάνω στον οποίο αυτή η κατάκτηση θεμελιώνεται – θα εκδηλώνει μόνιμα τα όρια του τον 19^ο αιώνα. Η πολιτική κουλτούρα της γαλλικής Επανάστασης ριζοσπαστικοποιεί τις συνθήκες έκφρασης του τείνοντας μόνιμα στην πραγματικότητα να απλοποιεί τη διάκριση ιδιωτικού και δημοσίου αποσυνδέοντας το ατομικό και το καθολικό. Το «κοινωνικό», στην πραγματικότητα, παραπέμπεται πάντα σε μια από αυτές τις δύο κατηγορίες. Είναι για παράδειγμα δηλωτικό το γεγονός ότι η επιχείρηση θεωρήθηκε επί μακρόν ως αντίστοιχο της «οικογένειας»: το αστικό δίκαιο θεωρήθηκε ότι επαρκεί για τη διαχείριση των σχέσεων αφεντικών-εργατών. Αυτό είναι που επεξηγεί την ταχύτητα, με την οποία μεγάλα κομμάτια κοινωνικής δραστηριότητας αλλάζουν χαρακτήρα σε ορισμένες περιόδους για να γίνουν αντικείμενο ανάληψης ευθύνης, ή τουλάχιστον προστατευτικής ανησυχίας, από το κράτος. Όπως ένα ελατήριο, που τεντώνεται απότομα έχοντας προηγουμένως συμπιεστεί υπερβολικά.